CORRIGENDUM

Zaradi pritožbe ene od avtoric, da njen članek ni korektno citiran v članku Tjaše Franko, smo v sodelovanju z avtorico natančno pregledali spodnje besedilo. Sama je identificirala še druge napake sorodne vrste, ki smo jih vključili v Corrigendum. Opustitve so bile posledica nenamerne napake avtorice v prvem objavljenem znanstvenem članku, ki jih iskreno obžaluje. Komisija v sestavi: urednici *Etnologa* (dr. Nadja Valentinčič Furlan, dr. Tina Palaić), tehnični urednik (mag. Gregor Ilaš) in član uredniškega odbora (prof. dr. Rajko Mušič) zagovarja stališče, da opustitve ne vplivajo na interpretacijo in zaključke članka.

Ljubljana, 9. november 2026

dr. Nadja Valentinčič Furlan,
odgovorna urednica Etnologa

VARUHINJE MATERE ZEMLJE

Staroselke Latinske Amerike v boju za zaščito narave

Tjaša Franko

IZVLEČEK

Staroselska ljudstva predstavljajo le 6,2 % svetovnega prebivalstva, a varujejo 80 % biotske raznovrstnosti planeta. Pogosto so najmočnejša in edina obramba pred okoljskimi grozodejstvi. Pomembno zagovorniško vlogo imajo ravno ženske kot varuhinje in posredovalke tradicionalnega znanja naslednjim generacijam ter aktivistke za zaščito okolja pred podjetji, ki imajo gospodarske interese na območjih, bogatih z naravnimi viri. Ker nasprotujejo njihovemu izkoriščanju, so pogosto izpostavljene resnim varnostnim tveganjem, nasilju na podlagi spola in organiziranemu kriminalu. Prispevek obravnava aktivizem staroselk na področju varovanja narave na primerih staroselskih skupnosti v Ekvadorju in Mehiki.

Ključne besede: varovanje narave, staroselke, aktivizem, feminizem, Ekvador, Mehika

ABSTRACT

Indigenous peoples represent only 6.2% of the world's population, but protect 80% of the planet's biodiversity. They are often the strongest and only defence against environmental atrocities. Women play an important advocacy role in this regard, as guardians and transmitters of traditional knowledge to the next generation, and as activists to protect the environment from companies with economic interests in areas rich in natural resources. By opposing exploitation

of the environment, these women are often exposed to serious security risks, gender-based violence and organized crime. This paper examines indigenous women's activism in the field of nature protection through the cases of indigenous communities in Ecuador and Mexico.

Keywords: nature protection, indigenous women, activism, feminism, Ecuador, Mexico

Uvod

Narava je čudovit in neprecenljiv vir življenja, ki v svoji kompleksnosti nudi vse potrebno za preživetje in blagostanje. Človek s svojimi načini življenja in delovanja, kot sta prekomerno izkoriščanje naravnih virov in urbanizacija, močno prispeva k njeni degradaciji, izgubi habitatov, zmanjšanju biotske raznovrstnosti in podnebnim spremembam. Z neposrednimi posledicami takšnega ravnanja se med prvimi soočajo pripadnice in pripadniki staroselskih ljudstev. Staroselska ljudstva predstavljajo le 6,2 % svetovnega prebivalstva[1] (Združeni narodi 2024), a varujejo 80 % biotske raznovrstnosti planeta in so zato pogosto ne samo najmočnejša, temveč tudi edina obramba pred okoljskimi grozodejstvi (Sobrevilia 2008).

Pri tem imajo na različne načine zelo pomembno zagovorniško vlogo ravno ženske. Varujejo tradicionalno znanje, ki pomembno kroji ukrepe za blažitev pomembnih sprememb in prilagajanje nanje, vključno z zaščito prostoživečih živali in biotske raznovrstnosti, ter ga prenašajo na naslednje generacije. So tudi aktivistke za zaščito Zemlje, ozemlja in okolja pred tistimi, ki imajo gospodarske interese na območjih, bogatih z naravnimi viri. Zaradi slednjega so pogosto izpostavljene varnostnim tveganjem, nasilju na podlagi spola in organiziranemu kriminalu.

Prispevek skozi perspektive globalnega severa in globalnega juga prikazuje odnos človek – narava ter na primeru staroselske skupnosti v Ekvadorju in Mehiki obravnava aktivizem staroselk na področju varovanja narave. Podlaga za prispevek so krajši izseki etnografskega gradiva, ki je bilo zbrano leta 2020 s krajšim obiskom Ekvadorja ter v obdobju med letoma 2019 in 2021 v Mehiki. V osmih polstrukturiranih intervjujih je sodelovalo pet žensk iz skupnosti Zapoteco, Mixteco in Mixe v Oaxaci, Mehika[2] in tri iz skupnosti Quichua v ekvadorski Amazoniji[3]. V intervjujih, katerih primarni namen je bil sicer spoznavanje

[1] Ocenjevanje velikosti staroselske populacije je zapleteno, deloma tudi zaradi razlik v opredelitvah in metodah zbiranja podatkov.
[2] Intervjuji so bili izvedeni 6., 9. in 30. junija ter 25. in 27. avgusta 2020. Intervjuvanke so v prispevku označene s številkami 1–5.
[3] Intervjuji so bili izvedeni 17. in 18. februarja 2020. Intervjuvanke so označene s številkami 6–8.

vsakdanjega življenja žensk iz omenjenih skupnosti, so izstopale teme, povezane s tradicijami, navadami in aktivizmom, ki so v pripovedih intervjuvank neločljivo povezane z naravo.

Svetovni nazori odnosa človek – narava

Okoljski problemi se pojavljajo na vseh ravneh, od lokalne do globalne (Vitousek idr. 1997; Ballari idr. 2020), a je njihovo obvladovanje odvisno od prepoznavanja človeških in naravnih dejavnikov ter posledic in dinamike socialno-ekoloških sistemov (Díaz 2015). Rešitve, s katerimi naslavljamo tovrstne izzive, pogosto veljajo za univerzalne (Marquardt 2019), središče produkcije znanja, potrebnega za oblikovanje rešitev, pa je pogosto postavljeno na globalni sever (Ballari idr. 2020). Raewyn Connell (2014) opozarja na neravnovesje moči med globalnim severom in globalnim jugom, ki preprečuje širjenje idej globalnega juga ter s tem potrjuje določeno znanje in zatira drugo. Boaventura de Sousa Santos (2014) kot alternativo zahodnocentrični monokulturi znanja predlaga ekologijo vednosti (ang. *ecology of knowledges*), ki prepoznava in priznava različne oblike vednosti. Na njeni podlagi je v nadaljevanju predstavljen odnos človek – narava.

Zahodna filozofija človeka in njegovo delovanje ločuje od narave, kar pojasnjuje številne problematične značilnosti odnosa globalnega severa do narave. Človek je postavljen »zunaj« narave oziroma »nad« njo, njuno nasprotje pa je mogoče v celoti razumeti le kot del medsebojno povezanega sklopa različnih parov dualistične strukture (npr. kultura – narava, razum – narava, moški – ženska, um – telo (narava), produkcija – reprodukcija, javno – zasebno, subjekt – objekt ipd.). Človek se tako enači z moškim, ta pa s kulturo, razumom, umom, produkcijo, javnim, subjektom, nadrejenim (gospodarjem), medtem ko je narava ženska, povezana z reprodukcijo in zasebno sfero ter predstavljena kot objekt in v podrejenem položaju. Po Nancy C. M. Hartsock (1990: 161) je takšen način delitve sveta »značilen za dominantni, beli, moški, evropocentrični, vladajoči razred (subjekt), ki v središče postavlja vsemogočni subjekt (človeka, moškega), Druge pa konstruira kot niz negativnih lastnosti«, na podlagi spolnih, razrednih, etničnih in drugih razlik. Tako je kategorija narave v patriarhalnih strukturah zatiranja »polje mnogoterih izključevanj in dominacije, ne le nad ne-ljudmi, temveč tudi nad različnimi skupinami ljudi« (Plumwood 1993: 4).

Staroselski svetovni nazori, za razliko od človeka, ki je bil vzgojen v kapitalističnem duhu, sledi svojemu antropocentričnemu pogledu, verjame, da so za ureditev življenja potrebne dominacija, hierarhija in avtoriteta, ter ima nenehno željo po premagovanju in nadzorovanju

narave, »človeka postavljajo ob bok vsem drugim živim in neživim bitjem stvarstva« (Terčelj 2021: 63). Po pripovedovanju sogovorke iz skupnosti Mixteco[4] je odnos med človekom in naravo »krožen«:

> *Gre za povezanost različnih elementov, ki morajo biti med seboj uravnoteženi v razmerju moči. Drevesa, gozdovi, reke, nebo, zemlja in zrak. Ženska in moški. Vse to mora biti uravnoteženo*. (Intervjuvanka 1)

Poleg ljudi svet sooblikujejo tudi živali, rastline, glive, kamnine, vodovje in duhovna bitja (na primer predniki), ki imajo po staroselskih verovanjih lastno voljo in lastna čustva. Ljudje smo le skrbniki narave in njenih virov, pravice posameznika oziroma posameznice pa so podrejene pravicam skupnosti in narave. Še več, narava je v staroselskih svetovnih nazorih razumljena kot osebnost.

Najpogostejša poosebitev narave, ki je prisotna tudi v naši kulturi, je prispodoba narave kot Matere, poimenovane Mati Narava oziroma Mati Zemlja (šp. *Madre Tierra*). James Lovelock (1979) je podal hipotezo Gaie, poimenovano po grški boginji Zemlje. Gaio je opredelil kot kompleksno entiteto, ki vključuje biosfero, ozračje, oceane, živa bitja in kopno ter katere del smo ljudje in druga živa bitja, v svoji celovitosti pa sestavlja sistem povratnih informacij in si prizadeva za optimalno okolje za življenje na planetu (Hortua Cortes 2007). Podobno razumevanje narave kot univerzalne matere v vsej svoji kompleksnosti lahko najdemo tudi onkraj zahodne tradicije, na primer *Papatūānuku* v maorski skupnosti, *Tonantzin* v skupnosti Nahua ter Pačamama (*Pachamama*) v andskem prostoru, natančneje v skupnostih Kečua (*Quechua*) in Ajmara (*Aymará*) (Millner 2021: 393). Slednja se najpogosteje opisuje kot

> boginja plodnosti, ki skrbi za setev in žetev, biva v gorskih votlinah in povzroča potrese. Je htoničnega in ambivalentnega značaja, pooseblja načelo prokreacije in destrukcije. Njeno ime se največkrat prevaja z *Mati Zemlja*, čeprav se njen značaj ne nanaša le na ženski spol in plodno zemljo, ampak na naravo sploh oz. Zemljo v vsej svoji univerzalni kompleksnosti. (Terčelj 2021: 78)

Republika Ekvador je leta 2008 s sprejetjem nove ustave Pačamamo prepoznala kot enakopraven subjekt in s tem kot prva država na svetu naravi priznala državljanske pravice

[4] Staroselska skupnost, ki jo lahko najdemo v zveznih državah Mehike Oaxaca, Puebla in Guerrero.

(Zaffaroni 2010: 126).[5] Poleg tega je s tem priznala tudi »staroselsko kozmologijo kot enakovreden in enakopraven diskurz obstoječi politiki in filozofiji« (Terčelj 2021: 81).

S pojmom narave (z veliko in malo začetnico) se povezuje tudi staroselski koncept *dobrega življenja* (šp. *buen vivir*), ki je v različnih kulturah poznan kot *sumak kawsay* (Kečua), *suma qamaña* (Ajmara), *küme mongen* (Mapuče, Mapuche), *ñandereko* (Gvarani, Guaraní) (Zaffaroni 2010; 2011; Acosta in Gudynas 2011; Gudynas 2011) v južnoameriškem prostoru in *lekil kuxlejal* (Prage 2015) v majevski skupnosti v Chiapasu, Mehika. Gre za različne ideje *dobrega življenja*, ki so umeščene v različna okolja in kulture. Eduardo Gudynas (2011: 444) poudarja, da »ni mogoče opredeliti ene ideje *dobrega življenja* kot najboljše in ki bi kot takšna lahko postala standardna referenca«. Izraz je najbolje razumeti kot skupek različnih stališč, ki opisujejo način delovanja, osredotočenega na skupnost in harmonično ravnovesje med materialnimi in duhovnimi komponentami. To delovanje ni omejeno na posameznikovo blagostanje in materialno blaginjo, ki sta v središču kapitalističnih družb. Koncept *dobrega življenja* se uveljavlja kot alternativni sistem evropocentričnemu modelu razvoja, na primer s priznavanjem pravic narave, kot so to naredili v Ekvadorju in Boliviji (Escobar 2012: vii, xxv), je pa tudi izraz »dekolonialnih prizadevanj in poskusov krepitve kulturnih identitet« (Gudynas 2011: 443).

Gudynas (2011: 443) *dobro življenje* opisuje kot »nestatičen koncept, ki se nenehno ustvarja« in ki ni »omejen le na zahodnocentrično védnost«. Ravno nasprotno, uveljavlja se v okviru manjšinskih, običajno marginaliziranih in zapostavljenih kritičnih stališč zahodne modernosti, na primer v radikalnih okoljskih gibanjih (Naess 1989) in v feminističnih perspektivah (Saunders 2002).

Narava, ženske in feminizmi

Feministične akademičarke in aktivistke Latinske Amerike *dobro življenje* vključujejo v svoja prizadevanja vse od njegovega pojava na družbenopolitičnem prizorišču. Obravnavajo ga kot alternativni sistem sedanjemu kapitalističnemu modelu, tudi v soočanju z okoljskimi izzivi (Varea in Zaragocin 2017). Razvile so različne teoretične pristope in koncepte,[6] ki pojasnjujejo

[5] Pravice *Pačamame* je leta 2009 v zakonodajo vključila tudi Bolivija, ni jih pa prepoznala na ravni ustave.

[6] Feminizem razumem kot raznoliko, neenotno gibanje, ki zajema več različnih stališč, od katerih so številna med seboj v napetosti. Feminizem se v diskurzih pogosto pojavlja skozi perspektivo globalnega

tudi vzpostavljene povezave v odnosih človek – narava in moški – ženska (Gottschlich, Mölders in Padmanbhan 2017). Opozarjajo na:

> dvojno povezanost med žensko in naravo v strukturah patriarhalnega zatiranja: Prvič, tako ženske – tudi njihovo delo, znanje, telesa – kot narava doživljajo podobno družbeno razvrednotenje in ekonomsko izkoriščanje, pri čemer je v ospredju predvsem njihova reproduktivna sposobnost. Ženske in narava so konstruirani kot Drugi, s katerimi lahko razpolagajo moški subjekti, patriarhalne institucije in kapitalistično gospodarstvo. Drugič, narava se pogosto navaja kot argument za upravičevanje družbenih razlik (na primer naklonjenost skrbstvenemu delu), tako da hierarhije lahko ostanejo nespremenjene s tem, ko se premaknejo v sfero narave. (nav. delo: 934)

V okviru drugega feminističnega vala se je v 70. letih prejšnjega stoletja pojavil ekofeminizem – gibanje, katerega osnovna ideja temelji na predpostavki, da sta zatiranje žensk in zlorabljanje narave medsebojno povezana pojava, saj nad obema dominirajo mehanizmi patriarhata, kapitalizma in okoljske degradacije (Moreno Bermúdez, Barón Sánchez in Fernández Villamizar 2020: 45). V začetnih delovanjih se je opisoval kot feministični aktivizem, organiziran za zaščito okolja. Povezane feministične prakse so izhajale iz »nujnosti varovanja človeškega življenja in zdravja ter potrebe po preprečevanju agresije nad okoljem« (Santana Cova 2005: 39). Izraz je za opredelitev ukrepov, ki so jih francoske feministke razvile ob protestih proti ekološki katastrofi, vpeljala Françoise D'Eaubonne leta 1974 v delu *Le Féminisme ou la Mort* (*Feminizem ali smrt*). Nekaj let pozneje so se ji pridružile tudi druge avtorice in aktivistke, kot so Ynestra King, Karen J. Warren, Murray Bookchin, Ariel Salleh, Carolyn Merchant in Vandana Shiva. Bistvena značilnost vseh ekoloških feminističnih stališč je, da dajejo pozitivno vrednost povezanosti žensk z naravo, ki ima v feminizmih globalnega severa predvsem negativno kulturno vrednost in je glavni razlog za razvrednotenje in zatiranje žensk (Plumwood 1993).

Ekofeministična misel se je v Latinski Ameriki po zgledu evropskih in severnoameriških gibanj razmahnila v 80. letih prejšnjega stoletja. Razvila se je iz boja (šp. *la lucha*)[7] proti grožnjam, ki

---

severa kot univerzalna, edina »prava« predstava in razlaga feministične paradigme ter zanika možnost obstoja »nezahodnih« feminističnih idej, čeprav je ideja feminizma prisotna v raznih družbah, kulturah in časih. Raznolikost feminizmov je posledica razvoja ženskega boja na različnih območjih in zgodovine, vezane na ta območja (Franko 2021: 58). V Latinski Ameriki se je za poimenovanje raznolikih feminizmov uveljavil izraz feminizem s priimki (šp. *feminismo con apellidos*).

[7] Boj se na splošno pojavlja kot pomemben element latinskoameriškega aktivizma.

jih neoliberalni kapitalizem in ekstraktivizem[8] predstavljata za ženske in njihove otroke ter na splošno za lokalne skupnosti. Pri tem kot proizvajalke znanja in védenja prepoznava tudi revne in marginalizirane ženske. Latinskoameriške ekofeministke, kot so Ivone Gebara, Rosa Dominga Trapazo, Safina Newbery, Mary Judith Ress, Gladys Parentelli, Nancy Cardoso Pereira in Rosa Trujillo, ter kolektivi Talitha Cumi, Urdimbre de Aquehua, Mujeres y la Sexta in Gaia kot ključno prednost ekofeminističnega okvira za okoljska vprašanja v Latinski Ameriki zaznavajo, da ta ne obravnava le biotske raznovrstnosti in degradacije okolja, temveč tudi urbanizacijo, industrializacijo in žensko telesno integriteto (Moreno Bermúdez, Barón Sánchez in Fernández Villamizar 2020). Po njihovem mnenju ekstraktivizem in novi gospodarski projekti v naravnih okoljih, ki so že izčrpana, različno prizadenejo ženske in moške. Tako so revščini, ki je nastala pod omenjenimi vplivi na okolje, neposredno bolj izpostavljene ravno ženske (Santana Cova 2005: 39).

V Latinski Ameriki in drugih predelih globalnega juga različne mednarodne organizacije, kot so Svetovna banka (*World Bank*), Organizacija Združenih narodov (*United Nations Organization*), Organizacija Združenih narodov za izobraževanje, znanost in kulturo (*United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization*), Mednarodna organizacija dela (*International Labour Organization*) in Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj (*Organisation for Economic Co-Operation and Development*), povezujejo revščino z okoljskimi izzivi ter pri tem spodbujajo in financirajo trajnostni razvoj. V tem kontekstu so ženske pogosto prepoznane kot tako imenovane ranljive skupine, izobraževanje, ki povečini temelji izključno na znanju in védenju globalnega severa in pogosto izhaja iz ideološkega diskurza, povezanega s potrebami trga dela, pa ženske vidi kot središče razvojnih strategij. Feministke globalnega juga opozarjajo, da takšno delovanje poskuša odgovornost za okoljsko in družbeno problematiko prenesti na ženske in te predstaviti kot »rešiteljice planeta« (Santana Cova 2005: 38, 44).

Chandra Mohanty (1988, 2003) kritizira homogenizirajoče podobe žensk globalnega juga, vključno s tamkajšnjim feminizmom, kot Drugega, konstruiranega v miselnih tokovih globalnega severa. Feminizem globalnega severa namreč skozi svoj konstrukt oblikuje podobe, potrebe, izkušnje in interese žensk globalnega juga in kot takšen prevladuje v pripovedih, pa tudi v precejšnem delu razvojnih priporočil in projektov. V 80. letih 20. stoletja se je kot

[8] Ekstraktivizem se opisuje kot kolonialni ekonomski sistem, ki temelji na izkoriščanju naravnih virov in njihovi prodaji na svetovnem trgu. Pri tem se lokalni ekosistemi spreminjajo v globalno blago (Denning 2019: 32).

pomemben mejnik v razvoju feministične teorije in prakse Latinske Amerike pojavil dekolonialni feminizem, ki opozarja na nezastopanost žensk globalnega juga v konvencionalnem feminističnem razmišljanju (Avilés-Irahola in Youkhana 2024: 5). Slednji namreč ne upošteva številnih, večkratnih diskriminacij, s katerimi se soočajo ženske globalnega juga, predvsem ženske iz manjšinskih skupin.

Da bi razložili različne oblike zatiranja omenjenih žensk, se je v akademski srenji razvil koncept *intersekcionalnosti*. Ta je definirana kot »interakcija med spolom, raso in drugimi kategorijami razlike v individualnih življenjih, družbenih praksah, institucionalnih ureditvah in kulturnih ideologijah ter kot rezultat teh interakcij v razmerju moči v družbi« (Davis 2008: 68). Poudarja preplet in učinkovanje različnih virov na neenakost ljudi. Leta 1989 ga je za razumevanje izkušenj temnopoltih žensk v ZDA uvedla Kimberlé Crenshaw, kmalu pa se je teorija razširila tudi v latinskoameriški regiji na področju zatiranja potomk afriške skupnosti in staroselk (Alvarez 2010). S tem so svoj glas dobile marginalizirane teme, kot so znanje, ki se prenaša od ust do ust, ter staroselska filozofija in vrednote (Tapia González 2018).

¡La tierra no se vende!: Aktivizem staroselk v boju za zaščitno narave

Aktivizem staroselk temelji na vrednotah delitve, vzajemnosti, enakosti, odgovornosti in avtonomije. Zaradi njegove narave delovanja s skupnostjo in znotraj nje ga lahko poimenujemo tudi *skupnostni feminizem* (šp. *feminismo comunitario*). V literaturi ga pogosto nadomešča izraz *feminizem staroselk* (šp. *feminismo indígena*), ki pa se je tekom terenskega dela pogosto izkazal za neprimernega. Sogovorke namreč feminizem razumejo kot imperialistični in zahodnocentrični koncept:

> *Naša zahteva je, da lahko izbiramo, kaj je za nas najboljše. Feministke nam tega ne dopuščajo. Ne strinjajo se z našimi razmišljanji. Hočejo, da spremenimo naše navade in tradicije, da sledimo temu, kar je moderno, kar prihaja od drugod*. (Intervjuvanka 2)

Feminizem so opisovale kot »gibanje žensk iz mest« in »gibanje belk«, ki skozi svoje pristope ne zastopajo dejanskih interesov in potreb žensk iz staroselskih skupnosti:

> *Feminizmu sledijo in ga oblikujejo ženske v mestu. Njihove ideje se ne dotikajo naših* [staroselskih] *prostorov. V njihovem feminizmu ne najdemo prostora za nas staroselke*. (Intervjuvanka 1)

Ženske imamo različne izkušnje, kako je biti ženska. Ženska iz mestnega okolja bo svojo identiteto ženske doživljala drugače kot me, staroselke. (Intervjuvanka 3)

Pravim, da je to feminizem belk. Te ne zastopajo nas, naših idej, naših življenj. Soočajo se z drugimi temami, kot je boj za enakopravno zastopanje v zaposlitvi. Nam je težko že samo dobiti delo. Belkam to ni skrb. (Intervjuvanka 4)

Staroselke se borijo za uveljavitev svojih pravic, dostop do osnovnih virov za preživetje ter spoštovanje svojih navad, običajev in tradicij (Espinosa Damián 2009; Gargallo Celentani 2012). Borijo se za emancipacijo žensk znotraj skupnosti in za avtonomijo skupnosti (Tapia González 2018):

Naš boj je dvojen. Borimo se za ženske – naše hčere, sestre, matere. Borimo pa se tudi za našo skupnost, naše tradicije, običaje, kulturo. *Nisem feministka. Sem ženska, ki se bori za svoje pravice in za pravice moje skupnosti*. (Intervjuvanka 3)

Staroselke se pri aktivističnem delovanju opirajo na bogato dediščino znanja in védenja, ki se neločljivo povezuje z zemljo in naravnimi viri. »Je živeto in utelešeno, je proces delitve družbenega življenja, zgodovine, gospodarskih in političnih praks« ter je »podprto z različnimi individualnimi in skupnostnimi izkušnjami« (Kermoal in Altamirano-Jiménez 2016: 10). Njihovo znanje in védenje sta »ključnega pomena za upravljanje naravnih virov, blaženje podnebnih sprememb in oživljanje skupnosti« (nav. delo: 3).

Staroselska ozemlja zajemajo več kot četrtino kopenskih habitatov, prekrivajo približno 40 % naravnih in varovanih območij sveta ter predstavljajo dom 80 % svetovne biotske raznovrstnosti (Sobrevila 2008). Kljub temu se staroselske skupnosti soočajo s težkim bojem za obrambo svojih ozemelj pred razlastitvenimi strategijami neoliberalizma (Tapia González 2018). V nadaljevanju bom predstavila aktivizem staroselk v boju za zaščito narave na primeru skupnosti v Ekvadorju in Mehiki.

¡Dejar el petróleo bajo el suelo!: Staroselske skupnosti ekvadorske Amazonije proti ekstraktivističnim naftnim politikam

Ekvador je zaradi Amazonije ena od držav z najgostejšo biotsko raznovrstnostjo na svetu (Dangles in Nowicki 2009). Amazonija prekriva kar 48 % Ekvadorja in je dom desetim staroselskim etničnim skupinam (Quichua, Shuar, Achuar, Taromenani, Waorani (Huaorani), Siona, Secoya, Shiwiar, Zápara in Cofán), kar predstavlja 24 % ekvadorske staroselske

populacije (Indec 2024).[9] Že več desetletij so njihovi domovi, vključno z naravnimi viri in biotsko raznovrstnostjo, katere del so, zaradi ekstraktivizma podvrženi transformacijam. Larrea Maldonado (2022) navaja, »da je pol stoletja ekstraktivizma privedlo do majhne diverzifikacije in velikega dolga, prebivalstvo pa kljub izboljšanju na področju zdravja, izobraževanja in infrastrukture še vedno pestijo revščina, socialna izključenost in nizka stopnja zaposlenosti« (v Dayot 2023: 36).

»Nafto je v ekvadorski Amazoniji leta 1967 odkril konzorcij Texaco-Gulf, njeno pridobivanje pa se je začelo leta 1972« (Hurtig in San Sebastian 2002: 1021 v Dayot 2023: 36). Prva naftna podjetja so v ekvadorski Amazoniji začela delovati brez pravnih okvirov in že leta 2020 je Ekvador postal peti največji proizvajalec nafte v Južni Ameriki (Dayot 2023: 36). Ekvadorska vlada je namreč prvo okoljsko agencijo ustanovila šele leta 1984, državna naftna družba pa je dobila okoljsko enoto šele leta 1986 (Sabin 1998: 150). Pridobivanje nafte je bilo neregulirano, kar je povzročilo onesnaževanje in škodo na vodnih virih, življenjskih sredstvih ter zdravju lokalnih prebivalk in prebivalcev:

> *To početje* [pridobivanje nafte] *uničuje naše okolje. Uničuje naše reke, gozdove, domove. Uničuje naša telesa in življenja.* (Intervjuvanka 6)

Staroselske skupnosti je torej pridobivanje nafte predvsem uničevalo (Kimerling 1991), zato so se v 80. letih prejšnjega stoletja pripadnice in pripadniki staroselskih skupnosti ekvadorske Amazonije začeli politično aktivirati proti multinacionalnim naftnim podjetjem (Dayot 2023: 36, 41). »Z izvolitvijo Rafaela Corree leta 2006 so zahteve staroselskega gibanja prvič dobile več pozornosti« (Lalander in Ospina Peralta 2012: 22 v Dayot 2023: 37). Ustava iz leta 2008 je začela priznavati pravice Narave / Pačamame in koncept *dobrega življenja*, kontradiktorno pa je ekvadorska vlada pridobivanje nafte vseeno promovirala kot sredstvo za zmanjšanje revščine (Dayot 2023: 37). Sogovorki sta mi zaupali:

> *V času predsedovanja Corree smo vsi menili, da bodo naši domovi in gozdovi zaščiteni. Motili smo se. Correa je napačno razumel bistvo narave in naša prizadevanja za njeno zaščito. Pravice narave je ločil od pravic človeka. Ljudje, živali, reke, gozdovi, naši predniki sobivamo v Naravi in njenem bogastvu, ki nam ga ta ponuja*. (Intervjuvanka 6)

> *Več mu* [Rafaelu Correi] *je pomenil razvoj. Pravice narave so tako veljale le, če niso ovirale razvojnih načrtov države*. *Naravo je podredil kapitalu*. (Intervjuvanka 7)

[9] Staroselsko prebivalstvo štirinajstih etničnih skupin predstavlja 7 % ekvadorske populacije (Indec 2024).

Correa je leta 2011 začel kriminalizirati in preganjati staroselski aktivizem na področju varovanja okolja, poskušal je zmanjšati pomen delovanja staroselskih aktivistov in jih je označil kot »otročje naravovarstvenike« (Dosh in Kligerman 2009).

> *Naša dolžnost je, da branimo naše ozemlje in mater Zemljo. Že stoletja se borimo in upiramo na tej čudoviti zemlji, ki nam jo je v skrb dala Pačamama. Ne bomo se predali*. (Intervjuvanka 8)

Avgusta 2023 so prebivalke in prebivalci Ekvadorja na prvem tovrstnem referendumu izglasovali ustavitev pridobivanja nafte v bloku Ishpingo-Tambococha-Tiputini (43-ITT) amazonskega rezervata Yasuni, kjer je od leta 2016 delovala državna naftna družba Petroecuador (Nenquimo 2024).

Najpomembnejšo obrambo predstavljajo ravno staroselke, čeprav je njihov glas pogosto izključen iz pogajanj med staroselsko skupnostjo in vladnimi odločevalci ali pa tako vladni kot staroselski voditelji njihovo udeležbo v bojih pometejo pod zgodovinsko preprogo pozabe (Colectivo Miradas Críticas del Territorio desde el Feminismo 2014: 84). Da bi opozorila na svoj glas glede 11. kroga izdajanja dovoljenja za pridobivanje nafte v Narodnem parku Yasuni, so leta 2013 ženska staroselska gibanja ekvadorske Amazonije organizirala 250-kilometrski protestni shod/pohod (*La Movilización de Mujeres por la Vida y el Medio Ambiente*), ki se ga je udeležilo več kot sto žensk iz staroselskih skupnosti Achuar, Shuar, Zapara, Quichua, Shiwiar, Andoa in Waorani, tri leta pozneje pa se jih je več kot petsto zbralo v mestu Puyo na protestu proti odločitvi države, da tri naftne bloke proda kitajskemu podjetju Andes Petroleum. Odtlej so organizirane v organizacijah in mrežah ter bijejo boje proti ekstraktivističnim politikam, pri čemer se njihovi glasovi slišijo v nacionalnih in mednarodnih medijih, njihovi predlogi pa so postali vidnejši v širšem spektru okoljskih in feminističnih bojev v Ekvadorju in po svetu (Sempertegui 2019). Najvidnejše predstavnice so Patricia Gualinga, Nemonte Nenquimo, Ene Nenquimo (Norma), Nina Gualinga, Helena Gualinga, Alicia Salazar, Gladyz Vargas, Adiela Jineth Mera Paz in ženska skupina Yuturi Warmi.

¡Sí a la vida, no a la minería!: Zapoteška skupnost v Oaxaci, Mehika proti rudarskemu izkoriščanju

Zvezna država Oaxaca[10] na jugozahodu Mehike ima bogato biotsko raznovrstnost in je kulturno najbolj raznolika – dom nudi osemnajstim staroselskim etničnim skupinam, ki predstavljajo 58 % oaxaškega prebivalstva (Rivera Sánchez, Sarmiento Hinojosa in Serra Wright 2018).

V Mehiki se rudarjenje uvršča v »kapitalistično izkoriščanje in je povezano z neoliberalnimi politikami, ki jih usmerjajo velike korporacije« (Galicia Gopar, Camacho Vera in Santacruz De León 2021: 48). Rudarska dejavnost se je leta 2019 izvajala na 11,15 % celotnega ozemlja Mehike, največ v zveznih državah Sonora in Chihuahua. V Oaxaci je bilo rudarjenje razširjeno na 5,2 % ozemlja, predvsem na območjih staroselskih skupnostih (prav tam). Rudarske združbe v odnose z javnostmi vlagajo veliko sredstev, da bi se predstavile kot skrbna podjetja, vendar lokalno prebivalstvo trdi drugače in rudarske združbe obtožuje številnih smrti bližnjih. Pripisuje jim odgovornost za smrti zaposlenih v rudnikih, ki so posledica nesreč pri delu, in za nasilne smrti nasprotnic in nasprotnikov delovanja rudarskih združb, ki so opozarjali na okoljske posledice rudarskih dejavnosti in njihov pogubni vpliv na zdravje prebivalstva (Simpson 2013).

Lokalno prebivalstvo se je začelo organizirano vključevati v boje proti rudarskim dejavnostim.[11] Magdalena Teitipac je bila prva oaxaška skupnost, ki je organizirala protest proti rudarjenju na svojem ozemlju, in forum, na katerega so povabili druge ogrožene skupnosti Oaxace. Oaxaška Caluplálpam de Méndez je ena redkih skupnosti v Mehiki, ki ji je doslej uspelo zapreti delujoč rudnik – kanadski rudnik zlata Continuum (Treat 2014).

Aktivistke in aktivisti opozarjajo, da rudarjenje najbolj prizadene ženske, ki so zato tudi same začele sodelovati v dejavnostih upora. Posebno aktivne so ženske staroselskih skupnosti:

> *Moški so zaradi dela zdoma, zato nam* [ženskam] *ni preostalo drugega, kot da se borimo za naše pravice*. *Nismo imele izbire, morale smo se naučiti boriti za naše družine, skupnost, ozemlje*. (Intervjuvanka 5)

> *Družine izgubljajo sinove, može in očete. V boj smo se podale zato, ker ne želimo več trpeti*. (Intervjuvanka 4)

Napore usmerjajo v ozaveščanje o nasilju, umorih in femicidih,[12] kot posledicah prisotnosti korporacij in ekstraktivističnih praks v domačem okolju. Pri tem se povezujejo z drugimi organizacijami, predvsem tistimi, ki delujejo na področju pravic žensk. Tema nasilja in smrti

[10] Meji na zvezni državi Pueblo in Veracruz na severu ter na Guerrero in Chiapas na vzhodu in zahodu, medtem ko jo na jugu obliva Pacifik (Craig idr. 2014: 241).
[11] Med pomembnejšimi organizacijami, ki delujejo na tem področju v Oaxaci, je *Frente no a la minería por un futuro de todas y todos*. (Proti rudarjenju za prihodnost za vse.)
[12] Femicidi so spolno zaznamovane smrti žensk.

kot posledice nasilja se je v raziskovanem okolju izkazala kot najpomembnejša tema feminističnih in staroselskih aktivistk.

Narava, (žensko) telo in nasilje

V opisih sogovork o njihovem doživljanju narave je bilo zaznati povezanost pojmov, kot so telo, narava (okolje) in naravni viri ter ozemlje. Svojo prisotnost na svetu razumejo kot majhen delež znotraj večje, povezane celote – Matere Zemlje. Narava (z veliko začetnico) ima značilnosti telesa:

> *Reke so njeno ožilje, drevesa so njena pljuča, zemlja je njena maternica, glive so njeni živčni vozliči*. (Intervjuvanka 6)

Enako velja tudi za ozemlja:

> *Naš gozd* [amazonski deževni gozd] *so pljuča, s katerimi dihamo vsi*. (Intervjuvanka 8)

V odnosu do narave (z veliko in malo začetnico) in ozemlja so »glasnice«, »varuhinje«, »prenašalke idej«, njihova telesa so del Narave in ozemlja. Vdore, izkoriščanje in posege v Naravo in na ozemlja razumejo kot napad na lastna, človeška telesa:

> *Kar se dogaja naši zemlji, se dogaja tudi nam. Z vdori in izkoriščanjem narave ta zboli, zbolimo pa tudi mi. Posegi v naravo so posegi v naša telesa*. (Intervjuvanka 5)

Po Daleni Tran in Kseniji Hanaček (2023: 1045) je ekstraktivizem neenakopraven in nepravičen proces, ki pogosto vodi do nasilja. Vključuje militarizacijo skupnosti in umore okoljskih zagovornikov, pogosto je povezan s femicidi in ekocidi. Pri zadnjih gre za degradacijo okolja, ki ima uničujoče posledice za prizadete skupnosti. Ekocid se običajno začne s prisilnim razlaščanjem skupnosti, v postopku pa so jim odvzeta zemljišča in naravni viri, ki jih zagotavljajo pravne in institucionalne strukture. »Uničevanje okolja postane genocidno, ko povzroči razmere, ki v temeljih ogrožajo kulturni in fizični obstoj skupine« (Tran in Hanaček 2023: 1045). Neposredno fizično nasilje preide v posredna iztrebljanja z ogrožanjem preživetja. Ekstraktivistično nasilje je spolno zaznamovano nasilje. Ženske – aktivistke, okoljevarstvenice, staroselke – so zaradi svojega aktivizma za zaščito bližnjih, Narave in ozemlja pogosto izpostavljene varnostnim tveganjem, nasilju na podlagi spola in organiziranemu kriminalu (nav. delo: 1049; Altamirano-Jiménez 2021). Umori in femicidi so najbolj neposredna oblika ekstraktivističnega nasilja. Latinska Amerika ima poleg jugovzhodne Azije eno najvišjih

stopenj umorjenih naravovarstvenic in naravovarstvenikov na svetu (Tran in Hananček 2023: 1048–1049).

Sklep

Varovanje narave in naravnih virov ni le vprašanje okoljske politike, temveč tudi vprašanje vrednotenja različnih oblik znanja in védenj o svetu. Medtem ko zahodna filozofija v svoje središče postavlja človeka, ki je od narave ločen, med njima pa je vzpostavljeno hierarhično razmerje, staroselski svetovni nazori človeka postavljajo ob bok vsem živim in neživim bitjem ter ob tem poudarjajo medsebojno povezanost in uravnoteženost. Narava je subjekt, pogosto poosebljena kot univerzalna mati (Mati Narava, Mati Zemlja, Pačamama). Republika Ekvador je kot prva država na svetu naravo z vpisom v ustavo prepoznala kot pravni subjekt, s čimer je priznala tudi staroselsko kozmologijo kot enakovreden diskurz obstoječi politiki.

Ključno vlogo pri varovanju narave imajo ženske. Na področju Latinske Amerike so razvile različna feministična gibanja, ki delovanja usmerjajo tudi na področje okoljske problematike: ekofeminizem, dekolonialni feminizem in aktivizem staroselk. Opozarjajo na povezanost zatiranja žensk (vključno s femicidi) in ekocidov – zlorab narave v neoliberalnih kapitalističnih in ekstraktivističnih praksah. Pomembne boje na tem področju bijejo prav staroselke, ki imajo osrednjo vlogo pri ohranjanju narave in biotske raznovrstnosti.

V intervjujih, katerih primarni namen je bil sicer spoznavanje vsakdanjega življenja žensk iz omenjenih skupnosti, so izstopale teme, povezane s tradicijami, navadami in aktivizmom, ki so v pripovedih intervjuvank neločljivo povezane z naravo. Razen pri treh ženskah iz Oaxace, ki so v širši skupnosti prepoznane zaradi svojega aktivističnega delovanja na področju pravic žensk in staroselskih skupnosti, ni bilo pričakovati, da bodo tudi druge intervjuvane ženske omenjale aktivistično delovanje. Vendar je bilo pri vsaki od intervjuvank na svojevrsten način mogoče prepoznati borbenost, aktivizem in ponos v odnosu do tradicij, navad in dela. Narava se je v njihovih pripovedih pojavljala kot ključni element za delovanje, saj je navsezadnje tudi neločljivo povezana z vsakdanjim življenjem intervjuvank in njihovih skupnosti.

Aktivizem staroselk temelji na vrednotah skupnosti, delitve, vzajemnosti, odgovornosti, avtonomije in na spoštovanju naravnih virov. Njihova spoznanja bogatijo globalne feministične pristope z alternativni pogledi na trajnost ter okoljsko, družbeno in kulturno enakost. Pozivajo k premiku od neoliberalnih in kapitalističnih praks k transformativnim modelom pravičnosti. Pri tem je ključno kritično preizpraševanje neoliberalnih in kapitalističnih mehanizmov, ki jih

pogosto nenamerno ali pa zavestno v svojem delovanju podpira tudi dominantni liberalni feminizem globalnega severa.

REFERENCE

ACOSTA, Alberto in GUDYNAS, Eduardo

2011 La renovación de la crítica al desarrollo y el Buen vivir como alternativa. *Utopía y Praxis Latinoamericana* 16 (53): 71–83.

ALTAMIRANO-JIMÉNEZ, Isabel

2021 Indigenous Women Refusing the Violence of Resource Extraction in Oaxaca. *AlterNative: An International Journal of Indigenous Peoples* 17 (2): 215–223.

ALVAREZ, Sonia E.

2010 Foreword. V: E. Maier in N. Lebon (ur.), *Women's Activism in Latin America and the Caribbean: Engendering Social Justice, Democratizing Citizenship*. New Brunswick, NJ: Rutgers University Press.

AVILÉS-IRAHOLA, Dennis Lucy in Eva Shamiran YOUKHANA

2024 The Links between the Buen Vivir and Decolonial Feminism: An Approach Drawn from Experiences in Bolivia and Ecuador. *ZEF Working Paper Series* 228: 1–24.

BALLARI, Sebastian idr.

2020 A Review of Ecological Restoration Research in the Global South and North to Promote Knowledge Dialogue. *Conservation and Society* 18(3): 298–310.

COLECTIVO MIRADAS CRÍTICAS DEL TERRITORIO DESDE EL FEMINISMO

2014 *La vida en el centro y el crudo bajo tierra: El Yasuní en clave feminista*. Quito, Ecuador: Acción Ecológica.

CONNELL, Raewyn

2014 Rethinking Gender from the South. *Feminist Studies* 40(3): 518–539.

CRAIG, Paul idr.

2014 A Cognitonics Approach to Computer Supported Learning in the Mexican State of Oaxaca. *Informatica* 38(4): 241–248.

CRENSHAW, Kimberlé

1989 Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics. *University of Chicago Legal Forum* 140: 139–167.

D'EAUBONNE, Françoise

1974 *Le Féminisme ou la Mort.* Pariz: Femmes en mouvement, Pierre Horay Éditeur.

DANGLES, Olivier in NOWICKI, François

2009 *Biota máxima: Ecuador biodiverso*. Quito: Institut de recherche pour le développement.

DAVIS, Kathy

2008 Intersectionality as Buzzword: A Sociology of Science Perspective on What Makes a Feminist Theory Successful. *Feminist Theory* 9(11): 67–85.

DAYOT, Julie

2023 Oil Conflict and Compromises in the Ecuadorian Amazon: The Relationships Between Oil and Indigenous People in Historical Perspective. *Alternautas* 10(1): 34–62.

DENNING, Nicholas Carby

2019 *Reconstituting the Nature of the Nation: Extractivism, Biodiversity, and the Rights of Nature in Ecuador* (doktorska disertacija, Univerza Chicago). Chicago: [N. C. Denning].

DÍAZ, Sandra

2015 The IPBES Conceptual Framework-Connecting Nature and People. *Current Opinion in Environmental Sustainability* 14: 1–16.

DOSH, Paul in KLIGERMAN, Nicole

2009 Correa vs. Social Movements: Showdown in Ecuador. *Nacla*, 1. september 2009. <https://nacla.org/article/correa-vs-social-movementsshowdown-ecuador> [1. 4. 2024].

ESCOBAR, Arturo

2012 *Encountering Development: The Making and Unmaking of the Third World*. Princeton in Woodstock: Princeton University Press.

ESPINOSA DAMIÁN, Gisela

2009 Movimientos de mujeres indígenas y populares en México: Encuentros y desencuentros con la izquierda y el feminismo. *Filosofía, política y economía en el Laberinto* 29: 9–28.

FRANKO, Tjaša

2021 *»¡Viva la mujer que lucha! / Naj živi ženska, ki se bori«: Feministično izobraževalne prakse v Oaxaci, Mehika* (magistrsko delo, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo, Oddelek za andragogiko). Ljubljana: [T. Franko].

GALICIA GOPAR, Mariela Abigail, CAMACHO VERA, Joaquín Huitzilihuitl in SANTACRUZ DE LEÓN, Eugenio Eliseo

2021 Mining Activity in Oaxaca: Current Situation and Perspectives. *Revista de Geografía Agrícola* 67: 9–38.

GARGALLO CELENTANI, Francesca

2012 *Feminismos desde Abya Yala: Ideas y proposiciones de las mujeres de 607 pueblos en nuestra América.* Bogota: Ediciones desde Abajo.

GOTTSCHLICH, Daniela, MÖLDERS, Tanja in PADMANBHAN, Martina

2017 Introduction to the Symposium on Feminist Perspectives on Human-Nature Relations. *Agriculture and Human Values* 34: 933–940.

GUDYNAS, Eduardo

2011 Buen Vivir: Today's Tomorrow. *Development* 54: 441–447.

HARTSOCK, Nancy C. M.

1990 Foucault on Power: A Theory for Women. V: L. J. Nicholson (ur.), *Feminism / Postmodernism*. New York: Routledge, 157–175.

HORTUA CORTES, Erwin Andrei

2007 *Hipótesis de Gaia: James Lovelock, Lynn Margulis*. Colombia: Universidad Distrital Francisco Jose de Caldas.

HURTIG, Anna-Karin in SAN SEBASTIÁN, Miguel

2002 Geographical Differences in Cancer Incidence in the Amazon Basin of Ecuador in Relation to Residence Near Oil Fields. *International Journal of Epidemiology* 31(5): 1021–1027.

INDEC

2024 Instituto Nacional de Estadistica y Censos, <https://www.indec.gob.ar/> [1. 11. 2024].

KERMOAL, Nathalie in ALTAMIRANO-JIMÉNEZ, Isabel

2016 *Living on the Land: Indigenous Women's Understanding of Place.* Edmonton: Athabasca University Press.

KIMERLING, Judith

1991 Disregarding Environmental Law: Petroleum Development in Protected Natural Areas and Indigenous Homelands in the Ecuadorian Amazon. *Hastings International and Comparative Law Review* 14(4): 849–903.

LALANDER, Rickard in OSPINA PERALTA, Pablo

2012 Movimiento indígena y revolución ciudadana en Ecuador. *Cuestiones políticas* 28(48): 13–50.

LARREA MALDONADO, Carlos Alberto

2022 *Medio siglo de extracción petrolera en el Ecuador: Impactos y opciones futuras*. Preliminary version. Quito, EC: Sede Andes del CALAS-FLACSO.

LOVELOCK, James

1979 *Gaia: A New Look at Life on Earth.* Oxford: Oxford University Press.

MARQUARDT, Jens

2019 Worlds apart? The Global South and the Anthropocene. V: T. Hickmann, L. Partzsch, P. Pattberg, S. Weiland (ur.), *The Anthropocene Debate and Political Science*. New York: Routledge.

MILLNER, Naomi

2021 More-than-Human Witnessing? The Politics and Aesthetics of Madre Tierra (Mother Earth) in Transnational Agrarian Movements. *GeoHumanities* 7(2): 391–414.

MOHANTY, Chandra

1988 Under Western Eyes: Feminist Scholarship and Colonial Discourses. *Feminist Review* 30: 61–88.

2003 Under Western Eyes Revisited: Feminist Solidarity through Anticapitalist Struggles. *Journal of Women in Culture and Society* 28: 499–535.

MORENO BERMÚDEZ, Paola, BARÓN SÁNCHEZ, Ana María in FERNÁNDEZ VILLAMIZAR, María Fernanda

2020 *Ciudades y territorios ecofeministas*. Bogotá, D. C: Fundación Friedrich Ebert Stiftung.

NAESS, Arne

1989 *Ecology, Community and Lifestyle*. Cambridge: Cambridge University Press.

NENQUIMO, Nemonte

2024 Ecuador's President Won't Give up on Oil Drilling in the Amazon. We Plan to Stop Him – Again. *The Guardian*, 16. 6. 2024.

PLUMWOOD, Val

1993 *Feminism and the Mastery of Nature*. London in New York: Routledge.

PRAGE, Lovisa

2015 Lekil Kuxlejal: An Alternative to Development? A Field Study in Chiapas, Mexico (doktorska disertacija, Univerza Lund). Lund: [L. Prage].

RIVERA SÁNCHEZ, Rafael, SARMIENTO HINOJOSA, Angel in SERRA WRIGHT, Sebastián

2018 *Growth Diagnostic for the State of Oaxaca* (CID Working Papers 95a). Cambridge: Centre for International Development, Harvard University.

SABIN, Paul

1998 Searching for Middle Ground: Native Communities and Oil Extraction in the Northern and Central Ecuadorian Amazon, 1967–1993. *Environmental History* 3(2): 144–168.

SANTANA COVA, Nancy

2005 El ecofeminismo latinoamericano: Las mujeres y la naturaleza como símbolos. *Cifra Nueva*: 37–46.

SANTOS, Boaventura de Sousa

2014 *Epistemologies of the South: Justice Against Epistemicide*. New York: Routledge.

SAUNDERS, Kriemild

2002 *Feminist Post-Development Though*. London: Zed Books.

SEMPERTEGUI, Andrea

2019 Indigenous Women's Activism, Ecofeminism, and Extractivism: Partial Connections in the Ecuadorian Amazon. *Politics & Gender* 17(1): 197–224.

SIMPSON, Charles R.

2013 Sacrificing Nature: Gold Mining on Indigenous Lands in Oaxaca, Mexico. *Interdisciplinary Environmental Review* 14(1): 32–58.

SOBREVILIA, Claudia

2008 *The Role of Indigenous Peoples in Biodiversity Conservation: The Natural but Often Forgotten Partners*. Washington, D. C.: The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank.

TAPIA GONZÁLEZ, Aimé

2018 *Mujeres indígenas en defensa de la tierra*. Madrid: Ediciones Cátedra.

TERČELJ, Mojca

2021 Indigenous Cosmologies in Light of New Epistemological and Political Trends of the Global South. *Poligrafi* 26(103–104): 63–91.

TRAN, Dalena in HANAČEK, Ksenija

2023 A Global Analysis of Violence against Women Defenders in Environmental Conflicts. *Nat Sustain* 6: 1045–1053.

TREAT, Jonathan

2014 Defending Territory in Oaxaca: *NACLA Reporting on the Americas Science* 1967, 3. 4. 2014. <//nacla.org/article/defending-territory-oaxaca> [31. 3. 2024].

VAREA, Soledad in ZARAGOCIN, Sofia (ur.)

2017 *Feminismo y buen vivir*: *Utopías decoloniales*. Cuenca: PYDLOS Ediciones.

VITOUSEK, Peter M., idr.

1997 Human Domination of Earth's Ecosystems. *Science* 277: 494–499.

ZAFFARONI, Eugenio Raúl

2010 La naturaleza como persona: Pachamama y Gaia. V: I. M. Chivi Vargas (ur.), *Bolivia: Nueva Constitución Política del Estado. Conceptos elementales para su desarrollo normativo*. La Paz: Vicepresidencia del Estado Plurinacional de Bolivia, 109–132.

2011 *La Pachamama y el humano*. Buenos Aires: Ediciones Madres de la Plaza de Mayo.

ZDRUŽENI NARODI

2024 *The United Nations World Water Development Report 2024: Water for Prosperity and Peace.* <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000388948> [3. 1. 2024].

BESEDA O AVTORICI

Tjaša Franko je mlada raziskovalka v Centru za filozofijo vzgoje na Pedagoškem inštitutu in študentka doktorskega študijskega programa Humanistika in družboslovje na Filozofski fakulteti (Univerza v Ljubljani), smer Študiji spola. Leta 2021 je magistrirala iz etnologije in kulturne antropologije ter andragogike. Za magistrsko delo *»¡Viva la mujer que lucha! / Naj živi ženska, ki se bori«: Feministično izobraževalne prakse v Oaxaci, Mehika,* je prejela dekanjino nagrado Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.

ABOUT THE AUTHOR

Tjaša Franko is a young researcher at the Centre for Philosophy of Education at the Educational Research Institute and a doctorand of the interdisciplinary PhD programme in Humanities and Social Sciences at the Faculty of Arts (University of Ljubljana), in the Gender Studies major. In 2021, she obtained a master’s degree in Ethnology and Cultural Anthropology and a master's degree in Andragogy. For her master’s thesis *¡Viva la mujer que lucha! / Feminist Educational Practices in Oaxaca, Mexico*, she received the Dean’s Prize of the Faculty of Arts, University of Ljubljana.

SUMMARY

Guardians of Mother Earth: Indigenous Women of Latin America in the Fight to Protect Nature

This article presents the work of indigenous women in the protection and preservation of nature and territory. They are not only the bearers of traditional knowledge, but also the driving forces

of activism in this field. Indigenous peoples, who represent only 6.2% of the world's population, are key guardians of 80% of the planet’s biodiversity. They are often the only line of defence against ecological threats to the global environment. Examples of activism by indigenous communities in Ecuador and Mexico show how women in these communities are actively fighting against neoliberal, capitalist and extractivist practices. Feminist movements in Latin America recognize the link between these practices, the abuse of nature and the oppression of women. In their work, activists, both male and female, are often exposed to security risks, gender-based violence and organized crime. Protecting nature and natural resources is not only a question of environmental policy, but also an issue of valuing various forms of knowledge about the world. While in Western philosophy man is in a hierarchical relationship with nature, indigenous worldviews place man alongside all living and non-living beings, emphasizing their interconnectedness and balance. Nature is the subject, often personified as the universal mother (Mother Nature, Mother Earth, Pachamama). This paper is based on ethnographic material collected in Ecuador in 2020 and in Mexico between 2019 and 2021.